

FERENCES LELKÜLETTEL A FOGYATÉKKAL ÉLŐKÉRT

DOBSZAY MÁRTON BENEDEK OFM

Absztrakt

Assisi Szent Ferenc közvetlenül soha nem beszél a fogyatékos személyek gondozásáról, követői azonban gyakran vállalják ezt a szolgálatot. Tanulmányunk arra keresi a választ, hogy a ferences lelkiségnek mely elemei adják az alapját ennek a feladatvállalásnak. A ferences élet középpontjában az evangélium áll, amelyben Istent alázatos Úrként ismerjük meg, aki szegénnyé lesz, és odahajol a nehézségekben élőkhez. Szent Ferenc követői ugyanerre kapnak meghívást, hogy egyszerűségben élve forduljanak oda a kitaszítottakhoz és peremre szorultakhoz. A ferences gyakorlati életforma, a cselekvésben bontakozik ki, ugyanakkor a tevékenység vizsgálhat végzőjére, formálja őt. Ezért a nehézséggel, például fogyatékkal élők szolgálata segíti a ferences lelkiségben való fejlődést. A tanulmány második része röviden bemutatja a magyar Ferences Rendtartomány szociális intézményhálózatát, különös tekintettel az Autista Segítő Központra, majd arra keresi a választ, hogy az autisták ellátása a ferences lelkiség mely konkrét elemeivel hozható kapcsolatba.

Kulcsszavak: ferences lelkiség, autizmus, evangélium, Isten alázata, Ferences Rendtartomány

Amikor a fogyatékoság és spiritualitás témakörében a tanulmány megírására felkérést kaptam, meglepődtem, hiszen a ferences rend alapítóját, Assisi Szent Ferencet elsősorban nem mint a fogyatékkal élők segítőjét ismerjük. Életrajzaiban és legendáiban feltűnik néhány csodaelbeszélés, amelyben testi-lelki nyomorral élők nyernek enyhülést általa, megtérésében pedig fontos fordulópontra a korának kitaszítottjaival, a leprásokkal való találkozás. Közösségének mégsem azt adja elsődleges feladatul, hogy ápolják és gondozzák a rászorulókat, különösképpen a fogyatékkal élőket. A rend korai hagyománya megemlékezik egy Asperger-szindrómás tünetekkel élő rendtagról, Boróka testvéréről, aki – talán magatartásbeli sajátosságai és bájos naivitása miatt – különleges tiszteletnek örvendett. Ugyanakkor ez sem visz közelebb minket a ferences spiritualitás és a fogyatékkal élők gondozásának kapcsolatá-

hoz, sőt kimondható, hogy Szent Ferenc nem beszél közvetlenül az ő szolgálatukról. Követői mégis szükségét érezték, hogy az elmúlt több mint nyolcszáz esztendő során újra és újra módot találjanak felkarolásukra – akár a róluk való intézményes gondoskodásra is –, még ha nem is ez volt elsődleges feladatvállalásuk. Írásom első felében a ferences lelkiségnek azokra az elemeire kívánok rámutatni, amelyek bennfoglaltan alapját, sőt forrását képezik a nehézségben élők, szociálisan rászoruló és fogyatékkal élők ferences szolgálatának, majd a magyar Ferences Rendtartomány jelenlegi szolgálatáról és annak a közösségre való visszahatásáról szeretnék beszélni.

A ferencesseg alapállása: élni az evangéliumot

„A Kisebb Testvérek Regulája és életmódja ez: tartsák meg a mi Urunk Jézus Krisztus szent Evangéliumát, élvén engedelmségben, tulajdon nélkül és tisztaságban” (RB 1,1).¹ Assisi Szent Ferenc életszabályának első mondata az evangéliumot helyezi követői életének középpontjába. Az evangélium Szent Ferenc számára nem krónika, hanem Isten szava, amelyben az Úr emberileg felfogható (szinte fizikai) módon közli magát velünk. Ugyanakkor örömhír, amelyből megismerhetjük, ki a mi Istenünk. Nem csupán tanítás, hanem életprogram. Mindez kellő szabadságot ad a ferences lelkiségben élők számára, akik nem egy konkrét feladat vállalására, bizonyos társadalmi csoportok felkarolására, hanem arra kötelezik el magukat, hogy életük forrása, bármit tesznek és bárhogyan élnek is, az evangélium lesz.

Isten ígését olvasva a rendalapítót megrendíti, hogy Isten Jézus Krisztusban egészen közel jön az emberhez, annak nyomorához, és elhagyva gazdagságát, szegénnyé és alázatossá lesz. Sorsközösséget vállal az emberrel, különös módon odafordulva a betegekhez, nélkülözőkhöz, a megvetettekhez és peremre szorultakhoz. Szent Ferenc nem csupán csodálja Istennek ezt az aláztatát, hanem követendő útként tekint rá: ha Isten az aláztatban közelít az emberhez, az ember az aláztat, az egyszerűség, a kicsiny lét (ferences kifejezéssel a minoritás) és a birtoklásról való lemondás útján találkozhat az Úrral.

A szerzetesi életforma megértése nem könnyű. Sokan a szolgálat felől közelítik meg, abból kiindulva fogadják el legitimitását. Úgy tekintenek rá, mint amely önzetlenségben, idejük odaáldozásában embereket ad bizonyos szolgálatokra, miközben ezeknek a személyeknek az életéhez keretet biztosít. Szent Ferenc nem akart ilyen „szolgáltató közösséget” létrehozni. Az evangéliumot akarta követni, úgy, ahogyan azt az Úr tette, az Atyának való engedelmségben, tulajdon nélkül, szegénységben, egyszerűségben és egészen tisztán, azaz osztatlan szívvel.

1 – A megerősített regula. A ferences források hivatkozásához lásd Dobszay–Kámán, 2020.

Egyszerűségben, a peremre szorultak és kitaszítottak között

Az evangéliumból kiindulva és Isten alázatának felismerésében megrendülve Szent Ferenc így buzdít: „Nem szabad bölcsnek és okosnak lennünk test szerint, hanem inkább egyszerűnek, alázatosnak és tisztának kell lennünk” (2LHív 45).² Máshol pedig: „Minden testvér igyekezzék követni a mi Urunk Jézus Krisztus alázatosságát és szegénységét [...]. És örülniük kell, amikor alacsony sorsúak és megvetettek, szegények és félkegyelműek, betegek, leprások és útszéli kéregetők közt forgolódnak” (RnB 9,1–2).³

A ferences lelkiség központi eleme Isten alázatának, Jézus Krisztus egyszerűségének és „fönséges szegénységének” (vö. RB 6,4) követése. Ez egyrészt a szegények életformájának fölvetését jelenti, akár a megvetettség elfogadásával, másrészt Krisztushoz hasonlóan a velük való közösségvállalást, a szolidaritást, valamint a nélkülözőkhöz, magukért kiállni nem tudókhöz, a peremre szorultakhoz való odafordulást is.

A ferences közösséget mindebben segítheti az újszerű szerzetesi életforma is. A monasztikus hagyomány értékeit nem tagadva Szent Ferenc és követői alapvetően az emberek között maradnak, kolostoraikat sokszor nagyvárosokban alakítják ki, gyakran mennek az emberek közé, sőt a ferences lelkiség elkötelezett követését világi emberek számára is lehetővé teszik. Mindez lehetőséget ad arra, hogy gyakran találkozzanak az élet realitásával és nyomorával, a nélkülözőkkel és bajbajutottakkal.

Így, bár Szent Ferenc nem jelölte ki pontosan, hogy követői kiket szolgáljanak, milyen intézményeket alapítsanak, a ferences lelkiség talaján minden korban megszületnek azok a szolgálatok és intézmények, amelyekben a rend kreatívan, az adott kor sajátosságaira reagálva, ugyanakkor kellő szabadsággal vállal fel a társadalom számára is értelmezhető szociális, közöttük fogyatékkal élőkért végzett szolgálatot. Ezek a kezdeményezések időnként egy terület ferences közösségétől indulnak el, máskor egy adott, a ferences lelkiségben élő személy hoz létre ilyet, s később akár a teljes közösség felvállalja.

Ezek a szolgálatok önmagukban sokat jelenthetnek a rászorulóknak vagy éppen hozzátartozóik számára. Egy szociális intézmény felelős fenntartása önmagában is érték. Ugyanakkor a ferences lelkiséget követők akkor élik meg igazán jól hivatásukat, ha ezekben a szolgálatokban „hús-vér módon” is jelen vannak, azaz ha vállalják a találkozást a nehézségben élőkkel és az őket szolgáló személyekkel, ha jelen vannak számukra, és engedik, hogy ezeknek az embereknek az élete is visszahasson rájuk, azaz ha a valós közösségvállalás is megjelenik a szolgálatban, ahogyan Jézus Krisztus is közel engedte a rászorulókat saját személyéhez.

2 – Levél a hívőkhöz, II. változat.

3 – A meg nem erősített regula.

Isten jelei és a valóság békés elfogadása

Szent Ferenc számára az emberhez közel jövő Istennel való kapcsolatnak elengedhetetlen forrásai, az Úr velünk maradó, „kézzel fogható” jelei: a Szentírás, az Eucharisztia, a teremtett világ, a betlehemi jászol és a megváltás keresztye. S ahogyan az európai kultúrában is egyre jelentősebb szerepet kap a történeti szemlélet, mindez kiegészül annak tudatosításával, hogy az ember saját és az emberiség egészének története, az itt és most, a mindennapok eseményei szintén lehetőségei az Istennel való találkozásnak, akarata felismerésének. Így a szenvedő emberrel, a nyomorgóval való találkozás, valamint az ember saját nehézségei ugyanúgy fontosak, és az Istennel való találkozás lehetőségének terében szemlélendők.

A ferencességhez mindig hozzátartozott a valóság engedelmes elfogadása és a kifeszített, megváltoztathatatlan helyzetek békés tűrése, amely ugyanakkor nem egyenlő a beletörődéssel vagy a megváltoztatható helyzetek alakításának elmulasztásával. A fogyatékkal élő személyek élete részben alakítható, részben adott állapotként elfogadandó. A kettő közötti egyensúly keresése igen közel áll a ferences lelkiséghez.

A cselekvés elsőbbsége, mely egyben formáció

Az egyszerűséget hirdető Szent Ferencről – bár ismertek írásban fennmaradt gondolatai – távol áll az elméleti absztrakció. Engedi, hogy hasson rá a valóság, az élet realitása, és a gyakorlatban akarja megélni karizmáját. Ahogy Johannes-Baptist Freyer írja: „Ferenc és az első társak útjának kezdeténél az a szándék állt, hogy Isten ígését a gyakorlatba, a valóságba ültessék át; elkezdjék komolyan venni az Evangéliumot, és annak megértésével összhangban éljenek anélkül, hogy döntésük nyomán bármiféle biztosítékot keresnének” (Freyer, 2021). A szent életének utolsó szakaszában pedig, amikor már betegségek gyötörték, életrajzírója, Celanói Tamás szerint így buzdítja társait: „Testvérek, kezdjünk már szolgálni a mi Urunknak és Istenünknek, mert eddig édeskevés, jóformán semmi haladást nem tettünk” (CÉ1 103).⁴ A legenda tanúsága szerint ekkor különleges indítást érzett mind az elesettek szolgálatában, mind az imádság mélyebb gyakorlatában való megújulásra (vö. CÉ1 103). A tettekben megnyilvánuló evangéliumi élet tehát alapeleme a ferencességnek. Ezért a történelem folyamán Szent Ferenc követői, akik életformájuk miatt gyakran találkoznak bajbajutottakkal, erős indíttatást éreznek, hogy gyors és hatékony, gyakorlati megoldást találjanak a felismert szükségre, eközben megtalálva a módját a sorsközösség-vállalásnak, a nehézségben élők melletti valós emberi jelenlétnek is.

4 – Celanói Tamás: Szent Ferenc első életrajza.

Mindez azonban nem egyirányú folyamat. A ferences lelkiségben élő személy nem csupán ad, megvalósít vagy megoszt, hanem ő maga is formálódik, fejlődik, és nagyobb megértésre, sőt bensőbb istenismeretre jut. A gyakorlatban megélt evangéliumi élet új tapasztalatokkal gazdagítja és formálja, hogy teljesebb emberré váljék, továbbszöve kapcsolatát Istennel is. Azt mondhatjuk, hogy maga a gyakorlati megvalósítás a formálódás módszerévé és a lelki fejlődés eszközévé válik a ferencességben.

Az eddig elmondottakat jól összefoglalja Johannes-Baptist Freyer: „Ferenc és követői [...] lehetőséget adtak Isten igéjének, hogy testükön, gondolataikon, munkájukon, prédikációjukon keresztül cselekedjen. »Próbára tenni Isten igéjét« azt jelentette, hogy úgy alakították életüket, hogy megtapasztalhassák, mi történik, ha egyszerűen az Evangélium értékeihez igazítják azt. Ez a fajta tapasztalat Isten szavának feltételek nélküli hallgatására hív, és megkívánja, hogy az egyén engedje, hogy maga Jézus Krisztus tanítsa őt a vele való találkozások közvetlenségében, ami az Igében, az Egyházban, a teremtésben, a szegényekkel és a peremre szorulókkal való találkozásban valósul meg. Ferenc ehhez a Jézus Krisztussal való közvetlen találkozáshoz akarta elvezetni a testvéreket. Ezért arra hívta őket – az egyes testvéreket és a közösséget egyaránt –, hogy legyenek nyitottak a világ, az emberek, az Egyház és – akkortájt különösképpen – a leprások iránt. Minden találkozás, amelybe az ember nagy nyitottsággal és empátiával engedi bele magát, Istennel való találkozássá, jelenlétének megtapasztalásává válik. Az Evangélium teljes erővel és lelkesedéssel való tettekre váltása és »kipróbálása« a valóságban egyszersmind a teljes ember formálódásává is válik, és képessé teszi arra, hogy haladjon az Isten felé vezető úton, megosztva testvérei örömét és szenvedését, segítve a szegényeket és a peremre szorulókat, támogatva az igazság szeretetét és a béke ajándékát” (Freyer, 2021).

A magyar ferencesek szociális feladatvállalása⁵

A hazai ferences szolgálat segítő, szociális vonulatát az évszázadok során elsősorban ispotályok fenntartása, járványok idején betegek – akár önfeláldozás árán való – gondozása, nélkülöző emberek felkarolása, szegény diákok iskoláztatása, árvák ellátása jelentette. A kommunista rendszer összeomlása után lehetővé vált, hogy a ferences rend intézményes formában is kialakítsa szociális szolgálatát. Ma a Ferences Rendtartomány két idősothont, egy gondozási központot, hajléktalankonyhát, mentálhigiénés segítő szolgálatot, valamint egy autistaspecifikus intézményt tart fenn hazánkban. Emellett rendtársaink feladata egy gyermekrehabilitációs intézmény és egy szegénykonyha vezetése Kárpátalján, valamint

⁵ – A Kisebbségi Testvérek Rendjén vagy hétköznapi nevén a ferenceseken túl hazánkban a lelkiségi családból elsősorban női szerzetesközösségek vállaltak szociális szolgálatokat.

minden plébániánkon működik karitás. Szolgáltatainkban naponta több száz rászorulóval találkozunk, közvetlenül vagy munkatársainkon keresztül. Ennek a hálózatnak a kialakítása nem egy jól tervezett, tudatos folyamat volt, az sokkal inkább a jelentkező szükség és a lehetőségek találkozása során jött létre. Azt mondhatjuk, a hazai ferences közösség általában az éppen felmerülő szükségekre próbált reagálni, elfogadva az élet realitását, felismerve az abban reá váró feladatot.

Az autizmus ügye

A rendtartomány korábbi vezetője, Magyar Gergely a gyöngyösi Autista Segítő Központ megalapításának tizedik évfordulóján úgy fogalmazott, hogy ez a szolgálat amolyan „talált gyermek”, amelynek tudatos elfogadásához és felvállalásához több évre volt szüksége a közösségnek. A renhez közel álló egyik házaspár kérésére fogadta be az intézményt a rendtartomány több mint húsz esztendeje. A négy szervezeti egységet (speciális általános iskola, fogyatékos személyek otthona, fogyatékos személyek gondozóháza, felnőttlakóotthon) magában foglaló központ autistaspecifikus, komplex szociális szolgálatként egyedülálló Magyarországon. A szociális tagintézményben lakó gyermekek egyben iskolai oktatásban részesülnek. A felnőttlakóotthonban élők a helyben működő mezőgazdasági üzemben dolgozhatnak. Az intézmény fenntartása több síkon is lehetőséget ad a nehézségben élők ferences szolgálatára, egy olyan társadalmi csoporttal, hozzátartozóikkal és gondozóikkal való közösségvállalásra, akik a Szent Ferenc-i szóhasználat szerint valóban az *alacsony sorúak* közé számítanak. A központ fenntartása elsősorban az adminisztráció és az anyagi felelősségvállalás területén ad feladatot, de mivel az intézmény egy rendházzal és plébániával közös épületben működik, valós emberi találkozásokra is módot ad. Jelenleg egy ferences rendtársunk kinevezése szól az intézménybe, lelki igazgatóként. Szolgálatát sokat jelent, elsősorban a világi munkatársak számára.

Amikor arra reflektálunk, hogy a mi esetünkben hogyan hat vissza az intézmény működtetése ferences életünkre, számos ponton felfedezhetjük, hogy ez a feladat nem véletlenül talált meg minket. A teljesség igénye nélkül álljon itt néhány példa:

A ferences lelakiség egyik alapeleme a kommunikáció, amely mind az istenkapcsolat, mind a (testvéri) közösségvállalás (ferences kifejezéssel fraternitás) szempontjából elengedhetetlen. Mivel az autizmussal élőknel éppen ez a terület sérült, szükséges a kommunikáció kreatív fejlesztése. Az elmúlt esztendőknél során közösségünk sokszor ennek az intézménynek a szolgáltatásait is látva tudatosította, hogy a kommunikáció a rendi közösségen belül is sérült és fejlesztendő terület, amelyhez az itt szerzett tapasztalatokból ötletet meríthetünk. A központban a kommunikáció és a fejlesztés elengedhetetlen eleme a képi megjelenítés.

Tudjuk, hogy Szent Ferenc és követői számára mennyire fontos a látható, tapintható valóság és a képi világ. Ferenc saját szemeivel akarja szemlélni a születés betlehemi jelenetét, a *Naphimnuszban* felidézi a látható világ gyönyörű teremtményeit, sokszor nem szavakkal, hanem dramatikus megjelenítéssel tanít. Gondozottaink fejlesztési módszereinek, a velük való kommunikációnak és a ferences lelkiségnek sajátos találkozását tapasztaljuk itt.

Az általunk ellátottak helyzete a fejlesztési módszereknek köszönhetően nagyban javítható, alapproblémájuk azonban teljességgel nem küszöbölhető ki. Feszültséget okoz az a tapasztalat is, hogy a külső keretek, például a jogszabályi háttér sokszor nem segíti kellőképpen a helyzet javulását. Munkatársainkban és a fenntartó közösségben mindez gyakran a tehetetlenség érzését kelti. Így az intézmény fenntartása alkalmat ad az élet sokszor tragikus realitásának elfogadására és a feszült helyzetekben való békés és hűségesség jelenlétére.

A központ fenntartása a maga sajátosságaival gazdaságilag veszteséges, a normatív források az itt folyó szolgálatot messze nem fedezik. Fennállása óta az intézmény többször került az anyagi ellehetetlenülés szélére. Ezzel együtt a rendtartomány eddig mindig a folytatás mellett döntött, bár ennek fedezetét a döntés pillanatában a vezetők általában nem látták tisztán. Egyfajta hit és a gondviselésbe vetett bizalom mutatkozott meg ebben, és megvalósultak Szent Ferenc *Megerősített regulájának* szavai: „És mint zarándokok és jövevények ezen a világon, akik szegénységben és alázatosságban szolgálnak az Úrnak, menjenek bizalommal alamizsnáért, és nem kell szégyenkezniük, mert az Úr is szegénnyé lett értünk ezen a földön. A fölséges szegénységnek ez az a magasztossága, amely titeket, kedves testvéreim, a mennyek országa örököseivé és királyává avatott, a vagyon tekintetében szegénnyé tett, az erényekben magasra emelt” (RB 6,2–4). Az elmúlt két évtizedben közösségünknek soha nem kellett csalatkoznia Isten nagyvonalúságában. A központ fennmaradása számunkra kézzelfogható bizonyítéka az isteni gondviselésnek, sőt ezzel a szolgálattal jó szándékú embertársainknak is értelmes és megbízható célt tudtunk felmutatni az adakozáshoz.

Végül rá kellett döbbernünk, hogy ez a feladat nem csak abban a tekintetben ad lehetőséget az alacsony sorsúak közötti jelenléthez, hogy közvetlenül segítjük azt a néhány tucat gyermeket és felnőttét, akiket intézményesen ránk bízta. Az elmúlt évek szolgálata után a döntéshozókat, szakmai szervezeteket és a társadalom szélesebb rétegeit is meg tudjuk szólítani azok érdekében, akik magukért nem tudnának kiállni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CELANÓI TAMÁS (1993): *Celanói Tamás életrajzai Szent Ferencről*, Újvidék–Szeged–Csíksomlyó, Agapé.
- DOBSZAY MÁRTON BENEDEK OFM – KÁMÁN VERONIKA (2020): A ferences források magyar nyelvű rövidítési rendszere, *Acta Pintériana*, 6, 119–153, doi:10.29285/actapinteriana.2020.6.119, https://acta-pinteriana.hu/archivum/acta_pinteriana-6_dobszay_&_kaman.pdf (letöltve: 2020. 12. 22.).
- FERENC, ASSISI SZENT (2018): *Assisi Szent Ferenc írásai*, Budapest, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány.
- FREYER, JOHANNES-BAPTIST (2021): Ferenc, egy új élet formátora, *Acta Pintériana*, 7, megjelenés alatt, https://acta-pinteriana.hu/archivum/acta-pinteriana-7_freyer_in-press.pdf (letöltve: 2020. 12. 22.).

A FRANCISCAN APPROACH TO THE DISABLED

Abstract

Even though Saint Francis himself never spoke directly about the care of people with disabilities, his followers often undertook this mission. This study seeks the answer as to whether the core principles of Franciscan spirituality provide a foundation for such a service. The Gospel, in which God humbled himself to become the poor servant of others, stands at the centre of the Franciscan life. Saint Francis's followers received the same calling to live a simple life, and to turn towards the excluded and marginalised. Even though the Franciscan way of life realises itself in practice, it nevertheless impacts upon and forms the one who follows it. For this reason the challenges involved in helping people with difficulty (e.g. disabled persons) contribute to the development of the Franciscan spirituality. The second half of the paper gives a brief introduction to the network of welfare institutions within the Franciscan Province of Hungary, with special attention given to the Centre for the Assistance of the Autistic People. It then seeks an answer to the question of what concrete aspects of Franciscan spirituality are closely related to the task of caring for autistic people.

Keywords: Franciscan spirituality, autism, Gospel, humility of God, Franciscan Province

Dobszay Márton Benedek OFM

Ferences szerzetes pap, biológus. 2014 és 2020 között a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány tartományfőnöke. Jelenleg tartományfőnök-helyettes, házfőnök, rendi nevelő, lelkipásztor.

